

Orosz György: Isten igaz igéjében meg nem csatlakozunk. Ruszisztikai és germanisztikai tanulmányok a vallási néprajz köréből. Budapest, Lucidus Kiadó. /Kisebbségkutatási könyvek/ 2013. 361. p.

Czövek Judit

Aki az orosz vallásos népekekről és egykori előadóiokról, az énekes vándor koldusokról autentikus ismereteket szeretne kapni, forduljon Orosz György munkáihoz. Három kismonográfia (1993, 1997, 2003) és számos tanulmány látott napvilágot az ő tollából. A *Nézzetek rám szemetekkel, hallgassatok fületekkel* című műfordítás-gyűjtemény (1996) orosz vallásos népekeket és a kialakulásukban szerepet játszott apokrifeket tartalmaz orosz eredetiben és magyar fordításban. Magyarországon első ízben Rab Zsuzsa ültetett át néhány orosz vallásos népeket magyar nyelvre, de ennek ellenére a magyarországi folklórkutatók közül csak kevesen figyeltek fel Orosz György munkájára, valójában inkább azt mondhatjuk, hogy sajnos feledésbe merült.

2013 decemberében jelent meg az *Isten igaz igéjében meg nem csatlakozunk* című válogatott tanulmánykötete a Lucidus Kiadónál a szerző magyar nyelvű tanulmányaiból, amelyek 1988 és 2012 között láttak napvilágot. A könyv főként ruszisztikai tanulmányokat tartalmaz, de található benne három germanisztikai írás is. Ezen utóbbiak a német törzsek keresztény hitre térésének okaival és körülményeivel, valamint a német keresztény népi jámborság kérdéskörével foglalkoznak. Ezek a művek a magyarországi germanisztikai kutatásokban új irányt képviselnek, mert a hazai germanisták eddig többnyire elhanyagolták a keresztény német népi vallásosság jelenségeinek számbavételét és tudományos vizsgálatát.

Kámán Erzsébet szerkesztésében 2007-ben tette közzé a *Mélységek könyve. Orosz vallásos népekek* kötetet, ami nagyszámú népi éneket tartalmaz magyar fordításban. Az orosz vallásos költészet „paraliturgiai énekeként” „a templomok árnyékában” született meg, és termékeny talajra talált a népi kultúrában. A neves szlavista fontos előkészítő munkát végzett az orosz vallásos népekek közreadásával, de adós maradt a népekek eredetének bemutatásával, valamint tartalmi elemzésükkel. Ezt a hiányt pótolta az itt recenzált az *Isten igaz igéjében meg nem csatlakozunk* című elméleti tanulmánykötet. Orosz György még egy fontos tudományos feladatot is elvégzett. Megismertet bennünket a tematikailag igen gazdag orosz vallásos népekek egykori hordozó rétegével, a vándor koldusokkal. Ezek a szakrális énekesek az 1917-es bolsevik forradalomig sajátos színfoltot alkottak, és Oroszország-szerte mindenütt megfordultak, s közvetítettek az Orosz Ortodox Egyház és a nép közt. A bizánci-kijevi-moszkvai ortodoxia kánoni és apokrif eredetű műveiből átültették a nép nyelvére mindazt, ami a tömegek fantáziájára a leginkább hatott, mindeközben a keresztény nézetek orosz földön számos esetben egybeolvadtak a helyi pogány mitológiával. A kötet szerzője tudományos vizsgálódásnak vetette alá a pogány-keresztény szinkretikus világfelfogást, a vallásos népekek táptalaját, különös figyelmet szentelve az átmenet problémájának, tehát a különböző világképek transzformációjának és egymásba ágyazódásának.

Kiemelendők a népekek közül azok, amelyeknek megvannak a magyar népköltészet párhuzamai. A tanulmánykötet olyan anyagot tár fel, amely a magyarországi ruszisztikában és folklorisztikában eddig jóformán teljesen ismeretlen volt. Az itt feldolgozott témák fontosságát növeli, hogy hasonló törekvések az énekesrendek és a vallásos műfajok kutatása terén a hazai folklórtudományokban is megfigyelhetők. Gondoljunk csak Erdélyi Zsuzsanna, Kriza Ildikó, Nagy Ilona és Barna Gábor tanulmányaira. A *Csodálatos álmat láttam* című írás az alábbiakról tudósít: a *Legszentebb Istenszülő álma/Mária álma* vallásos népekek és archaikus imádságok a keresztény Keleten és Nyugaton egyaránt elterjedtek és ma is gyűjthetők, mind az oroszoknál, mind a többi eu-

rópai népnél is. Ezek a szövegek a középkortól kezdve vallási szerepük mellett védekező, bajelhárító funkcióban is éltek, de nem egyházellenesek, tartalmukat tekintve nem keresztényietlenek. Erdélyi Zsuzsanna kutatásai alapján tudjuk, hogy nálunk is országszerte elterjedt „nagy erejű” imádságnak számít a magyaroknál és a nemzetiségeinknél egyaránt. Orosz György tanulmányával és az idevonatkozó orosz népének és apokrifek magyar nyelvre való átültetésével hozzáférhetővé tette az orosz anyagot a hazai kutatók számára.

A tizenkét péntekről című vallásos népének és apokrif prózai iratok, amelyeket az *Elefthériosz és Terasziosz leszálltak a könyv mélységeibe* tanulmányban elemzett részletesen a szerző, olyan összefüggésrendszerben kerültek bemutatásra, amire nyugtán mondhatjuk, hogy ebben a témában Orosz György nagyfokú jártasságáról tanúskodik. Találkoznak ebben az írásban a napnyugati katolikus kultúrában gyökerező szövegek az ortodox orosz anyaggal, de helyet kapnak itt román szövegek is. Az apokrif irodalom ezen középkori eredetű alkotásai ékesen bizonyítják, hogy a keresztény egyházban az 1054-ben beállt szakadás ellenére a katolikus Nyugat és az ortodox Kelet nem zárkóztak el hermetikusan, a népeket összekötő kulturális hajszálygyökek nem szakadtak szét, továbbra is lehetővé tették a szellemi javak szabad áramlását, cseréjét. A tanulmányban helyet kapott az Erdélyi Zsuzsanna által 1974-ben, Kétegyháznál (Békés m.) gyűjtött kézíratos nemzetiségi román anyag, amely szöveggel a nemzetközi híri tudós segítette Orosz György idevonatkozó kutatásait.

Az Énekeljete az Úrnak minden földön című írás ugyancsak rendelkezik magyar vonatkozással, és itt a *Mestereknek mestere* kezdősorú katekizmusi vagy lakodalmi énekkel állítható párhuzamba. Magyar fordításban közölte a latin eredeti nyelven létező nyugati őstípus egy részletét. A nyugati prototípust Eucherius lyoni püspök írta 449 körül. Erre a szövegre szoktak hivatkozni a kutatók, de magyar fordításban eddig nem olvashattuk ezeket a számokról és a bibliai vonatkozásairól szóló példázatokot. Volly István után a legújabb időkben Erdélyi Zsuzsanna szentelt figyelmet ennek a témának. Az Orosz György által hozott orosz számének és magyar fordítása bevonultak a magyarországi folklorisztikába. A katekizmusi énekek orosz vonatkozásainak feltárásával a szerző tovább gazdagította idevonatkozó eddigi ismereteinket.

Az Ég és föld elműlik, de az én szavaim nem múlnak el soha főcímű írásban *Égi levelek*, vagy másképpen *Szent levelek* képezik a kutatás tárgyát. Idehaza egyebek közt Lengyel Ágnes tollából látott napvilágot ezekről a levelekről egy tanulmány, a Délvidéken pedig Jung Károly a szakavatott kutatója a *Szent leveleknek*. Orosz György bemutatja az *Égi levelek* kutatásában elért magyar eredményeket, de felsorakoztatja melléjük az általa német és orosz nyelvről magyarra átültetett szövegeket. Külön-külön két különleges része van ennek a tanulmánynak. A szerző megismertet bennünket egy közép-felnémet nyelvű apokrif imádsággal, és hoz két orosz apokrif szöveget és egy vallásos népéneket, amely szövegek a hazai folklorisztikában ez idáig ismeretlenek voltak. Erdélyi Zsuzsanna néprajzi gyűjtése során találkozott az *Égi levéllel* ponyvanyomtatványok formájában mind a magyar lakosság, mind a hazai német nemzeti kisebbség körében. Idevonatkozó gyűjtési anyagát megosztotta Orosz Györggyel, aki így a témát német, magyar és orosz összefüggésben tárgyalhatta.

A többi figyelemre méltó tanulmányról terjedelmi okok miatt itt nem szólhatok, de szívből javaslom a kutatóknak a teljes tanulmánykötet elolvasását.

A könyv szerzője végzettsége szerint filológus: szlavista és germanista, mindamellet a népi valóságosság elkötelezett kutatója. Filológiai pontossággal fogalmazza meg mondanivalóját és ugyanaz a precizitás jellemzi az általa orosz nyelvről készített népének-fordításait is, melyeket szellemi ihletettség hat át. Orosz György tanulmányai jól kiegészítik és gazdagítják Erdélyi Zsuzsannának a magyar népi imádságok területén végzett áldásos munkáját. A tanulmánykötet tizennégy írása

nemcsak a hazai folklórkutatókat szólítja meg, hanem az orosz és a német szellemi néprajz iránt érdeklődő, más tudományterületeken tevékenykedő kutatókat is. Hiánypótló mű. A szerzőtől a közeljövőben megjelenik egy német nyelvű tanulmánykötet is.

Diószegi László – Juhász Katalin (szerk.): Hagyomány – örökség – közkultúra. A magyar népművészet helye és jövője a Kárpát-medencében. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2011.

Máté Zsuzsanna

A Diószegi László – Juhász Katalin szerkesztette kötet nem a legfrissebb kiadványok közül való, mégis fontos szót ejteni róla, hiszen a népművészet, a hagyományápolás, a kulturális örökségvédelem ma is aktuális kérdéseit tárgyalja.

Az elmúlt században, az ezredfordulón a magyar társadalom olyan mélyreható változáson ment keresztül, amelyek nem kis mértékben érintették, érintik a hagyományos népi kultúra, a népművészet, a hagyományörzés helyzetét és helyét a mindennapjainkban.

Főként az utóbbi évtizedek társadalmi változásai okán kiemelten fontos feladata a kutatóknak, szakembereknek, amatőröknek, pedagógusoknak és más, a népművészet, a hagyományörzés iránt elkötelezett embernek, hogy utat, megoldásokat találjanak a kulturális örökségvédelmet érintő problémák területén.

A Teleki László Alapítvány által megjelentetett kötet a 2010. március 26–27-én, Budapesten megrendezett konferencia (szervezők: Magyar Népművészeti Tanács, MTA Néprajzi Kutatóintézete, Teleki László Alapítvány) előadásait tartalmazza. A tudományos fórum a magyarországi országos népművészeti szövetségek, a folklórral, népzenevel, néptáncal foglalkozó kutatók, szakemberek részvételével jött létre. Kutatók, civil szervezetek képviselői, oktatók, táncházmozgalmi és más, a népművészettel, hagyományápolással foglalkozó emberek közös tanácskozása volt a konferencia, ahol meghallgathatták egymást a különböző területek képviselői. Az elkészült kiadványnak köszönhetően pedig még szélesebb kör számára válnak hozzáférhetővé a konferencián elhangzott előadások.

A tanulmánykötet nem kisebb témákat tárgyal, mint (az alfejezetek címei szerint): Alkotó út-keresés a XXI. század magyar nemzeti kultúrájában; Gyökök, ágak, vadhajtasok. A népművészet „színeváltozásai”; A népművészet szerepe az oktatásban; Népi kézművesség, kézművesoktatás; Hagyományértelmezés, közösség, identitás; Értékképzés, hitelesítés, „piacosítás”; Reflexiók a hagyományról és a nemzeti önkép; A táncházmozgalom megszületése; Néptánc határok nélkül – A táncházmozgalom szerepe a határainkon túli magyarság és a diaszpóra életében.

A tanulmányok – a konferencia témájának összetettségéből fakadóan – sokszínűek, ismertetőmiben a kötet legfontosabb témaköreit vázolom fel.

Diószegi László szerkesztői előszava után Balogh Balázs előadása olvasható A népművészet ma – lehetőségek, nehézségek, az együttműködés esélyei címmel, amely a népművészet kultúrában, korunk társadalmában elfoglalt helyével, szerepével kapcsolatban tárgyal fontos, időszerű kérdéseket, problémákat.

A tanulmánykötet egyik fő témája a népművészet szerepe az oktatásban. Baksa Brigitta például a néprajzi ismeretek oktatásának helyzetét és lehetőségeit veszi számba az alapfokú oktatási intézményekben. Benko Pál a felvidéki kézműves foglalkozásokkal kapcsolatos tanulságait fogalmazza meg, Beszprémy Katalin a népi kézművesség oktatásának, az utánpótlás képzésének helyzetét tárgyalja. Landgraf Ildikó az iskolai olvasókönyveket vizsgálva figyelemreméltó megállapításokat tesz a bennük megjelenő mondákkal, mondafeldolgozásokkal kapcsolatban.